

TÜRK DİLİ

Dil ve Edebiyat Dergisi

Abdurrahman TARİKTAROĞLU Ahmet B. ERCİLASUN
Ayten COŞKUNOĞLU BEAR Mehman MUSAOĞLU
H. Hilmi HACISALİHOĞLU Hüseyin YURDABAK
Mehmet Cemil UĞURLU A. Yağmur TUNALI
Dağıstan KILIÇASLAN Nevzat GÖZAYDIN
Mehmet Zeki AKDAĞ Muhsin DURUCAN
Halim YAĞCIOĞLU Saim ŞAKAOĞLU
Zeynep KORKMAZ Abdullah UÇMAN
İsmail PARLATIR Reşide GÜRSES
Nüzhet ERMAN Adnan ARDAĞI
Mustafa ÖNER Pakize AYTAÇ
Cafer TAYYAR Murat ADALI
Halil SOYUER Kenan YÜCE

AHMET HAŞİM'İN ÜTOPYASI ÜZERİNE BİR DENEME

OKTAY YIVLİ

Ütopya, "gerçekleşmesi olanaksız tasarı ya da düşünce, muhal, hayalî"¹ biçiminde tanımlanmaktadır. Herkesin kendine özgü bir ütopyası olduğu söylenebilir. Bu ütopyaların kimi sıradan, herkesin hayal edebildiği gibi, kimi ise özgündür. İşte, herkesin ruh dünyasında var olan bu kavram, şairler için özel bir yere sahiptir. Çünkü şiir, somut dünyadan sık sık uzaklaşıp kendisine soyut dünyalar kuran bir sanattır. Bundan dolayı şiir için, hayalin, tasarımların yeri pek önemlidir. Bu hayal edişlerin en önemlileri kuşkusuz, ütopyalardır.

Türk edebiyatında Ahmet Haşim gibi, şiirinde ütöpik bir çevre çizen şairler vardır. Yahya Kemal'in ütopyası kendi tarihimiz içinde oluşturması, Necip Fazıl'ın fizik ötesinde araması gibi. Ancak, Yahya Kemal'in tarihî ütopyasının, yaşanan tarihî dönemleri çerçeve olarak kabul etmesi, Necip Fazıl'ın fizik ötesine yaklaşımının, dinî-tasavvufî halk edebiyatında da var olmasından dolayı bizim için çok yeni imgeler değildir.

Ahmet Haşim ise "O Belde" de yabancı olduğu yeni ve özgün bir beldenin tasvirini yapmıştır. Ahmet Haşim'in betimlediği bu belde, Charles Baudelaire'in "Kötülük Çiçekleri"nde çizdiği ütöpik dünyaya daha yakındır.

"Doğanın bahşettiği görülmemiş ağaçlar
Ve tatlı meyvelerle bu bir uyusuk ada
İnce, güçlü kuvvetli erkekler var orada
Temiz kalpliliğiyle şaşırtıcı kadınlar"²

Baudelaire'in "Uzak İklimlerin Kokusu" şiirinden alınmış bu dördlükte de gördüğümüz gibi, temiz kalpli kadınlarla dolu olan bu yer, "O Belde" de anlatılan kadınları anımsatıyor sanırım.

1 Karaaliğlu Seyit Kemal, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*

2 Baudelaire Charles, *Kırk Kötülük Çiçeği*

"Ahmet Haşim'in şiire yaklaşımı, hem klâsik edebiyat, hem de millî edebiyat akımına ayak uyduran şairlerinkinden farklıdır. Saf şiir (poésie pure) noktasında Yahya Kemal'le buluşurken, birçok konuda ondan uzaklaşır. Yahya Kemal, plâstik güzelliğin parıltısına kapılarak yüzeysel yapıyla uğraşırken Haşim, derin yapının magmasına inmiştir."³

Kendisinden sonra gelen şairler içinde, Necip Fazıl Kısakürek ve Ahmet Muhip Dıranas'ın, onu diğerlerine oranla daha iyi anladığı söylenebilir. Anılan şairlerin şiir dokuları da Ahmet Haşim'le örtüşmektedir.

Ahmet Kabaklı "*Ahmet Haşim (bilhassa Piyale döneminde) sembolist bir atmosfere girmiş empresyon metodunu izleyerek orjinalliğe yükselmiş bir şairdir*"⁴, Suut Kemal Yetkin "*Bizde sembolizmi anlayan, daha doğrusu duyan ve onu hülya dolu mizacına meczederek şahsi bir kılığa sokan şüphesiz ki, Ahmet Haşim'dir*"⁵ diyerek Ahmet Haşim'i sembolist bir şair olarak gösterirken; Güven Turan, bütün bu saptamaların aksine "*Haşim için yakıştırılan yaf-talardan biri de onun sembolist olduğudur. Gerçi modernizm dış çemberinde sembolizmi de içine alan çok geniş bir alandır ama modernist Haşim'i tam olarak tanımlamamaktadır*"⁶ yargısıyla Ahmet Haşim'in modernist yönünü ortaya çıkarmıştır.

Şimdi, üzerinde çok konuşulan Ahmet Haşim'in "O Belde" adlı şiirinin tahliline geçelim:

"O Belde" şiirinde belirli bir uyak örgüsü yoktur Bununla birlikte belirli uyak çeşitleriyle şiirde ritm ve ezgi oluşturulduğu gözlenmektedir. şiirde kullanılan tüm uyaklar belli bir sistem içinde gösterilmiştir.

"O Belde" serbest müstezat ile düzenlenmiştir. Şiirde beş türlü dize yapısı vardır. Uzun dizeler, mefâilün feilâtün mefâilün feilün (fâ'lün); orta uzunluktaki dizeler, feilâtün mefâilün feilün (fâ'lün); kısa dizeler, mefâilün feilün; daha kısa dizeler, mefâilün; en kısa dizeler ise fâ'lün kalıbı ile yazılmıştır.

"O Belde"nin ilk dizesinden itibaren sac ayağını oluşturan üç kavramın varlığını hissetmeye başlıyoruz. Bunlar o belde, sevgili ve şairdir. Bütün şiir, bu üç ögenin birbiriyle ilişkileri üzerinde durmuştur denebilir. Şiirde betimlenen o beldeye, "kadın" ya da "şair" gibi bir kişilik verilmiştir. Bu üç şahısla, onları anlamayan bir nesil karşı karşıyadır.

Şiirde tasvir edilen kadın, "o belde" gibi hayalî bir şahıstır. Fiziksel hiçbir

3 Yivli Oktay, *Ahmet Haşim'in Poetikası*.

4 Kabaklı Ahmet, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt.3.

5 Yetkin Suut Kemal, *Ahmet Haşim ve Sembolizm*.

6 Turan Güven, *Ahmet Haşim Modernist*.

özelliği belirtilmemiştir. "Kadın" somuttan çok, soyut bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. "Şair" gibi o da özlemle akşam ufuklarına bakar. Çünkü, akşam, çirkinliklerden, iki yüzlülüklerden ve kötülüklerden uzak bir dünyanın başlangıcıdır. Akşam, ince bir hüçün ve koyu bir gizden örölmüş, büyülu bir yerdir. Hayal edilen ütöpic beldenin kapıları akşamla açılır. Bu aralanmış kapıdan ancak, şair ve kadın girebilir.

Kadın güzeldir. Ancak bu güzellik; yüzünün, saçının ya da teninin güzelliği değildir. Kadın güzeldir; çünkü akşam ufuklarına özlemle bakabilen bir göze sahiptir. Kadın güzeldir; çünkü yüreğinin en hassas yerinde ince bir hüçün taşımaktadır.

Akşamla kadın bütünleşmeye başlar. Hatta her iki öge tek kavram olarak görünmeye başlar. Bu özdeşleşmenin bir sonucu olarak akşam, kadının güzelliğinde toplanır.

Akşamın ilerleyen saatlerinde, acılara sığınak olan, düşüncelere liman olan mavi bir deniz, sevimli yüzünü bize gösterir. Bütün bu kavramlar; kadın, akşam, deniz ve şair, hüçünden anlamayan, yalnızca maddeyle ilgilenen insana yabancıdır. Çünkü bu tür insanlar, şairi böyle hayallenmeleri için "budala", kadını ise yalnızca genç bir kadın olarak değerlendirir. Böyle bir değerlendirme, somut dünyanın gözlüğünden çıkmıştır. Oysa anlam gözlüğünden bakıldığında, kadın gençliği için değil, içinde taşıdığı hüçün için güzeldir.

Somut hayat görüşü taşıyan insanlar, ne kadında, ne de şairde bir anlam bulabilir. Akşamdaki hüçnü, denizdeki gücenikliği ve isteksizliği ise hiç görmez. Deniz ve akşamın da bir ruhu vardır. Onlar da insan gibi acı çeker, kıskanır ve gücenir. Onlardaki bu duygulanmayı, ancak hüçünden anlayanlar bilebilir. Şair ve kadın için, akşamla başlayan ve mavi gölgebu beldeden uzak ve ayrı yaşamak bir mahkûmiyettir. Bu ideal beldeye ulaşmak mümkün değildir. Bu ayrılık ve sürgün hâli sonsuza kadar devam edecektir.

Hayal edilen bu belde, dünya üzerinde olmayan bir yerdir. O yer, hayal merkezinin el değmemiş bir köşesinde durmaktadır. Orası öyle bir yerdir ki üstünde mavi bir akşam bulut misali hep konaklar. O beldenin yanı başında duran deniz ise ruhlara sürgit huzur verir. Oradaki kadınlar hep güzeldir. Çünkü geceye aittirler. Ahmet Haşim'in "Ay" denemesini hatırlarsak, akşam, yüçümüzdeki bütün ayrıntıları ortadan kaldırdığı için, akşamla birlikte her şey güzeldir. Geceye karışan, geceyle bütünleşen bütün kadınlar da o beldede güzeldir. Çünkü hepsinin gözlerinde hüçün bulunmaktadır. Haşim'e göre hissetmesini bilen kadın güzeldir.

Bu kadınlara ait fiziksel özellikler yine verilmemiştir. Kadınlar yalnızca tinsel betimlemelerle ortaya konulmuştur. Bu yönleriyle bu kadınlar, melek gibi birer ışıktır âdeta. Onlar gönüldeki üzüntüleri yatıştırmasını bilir. Dudaklarında ağlayan öpücükler vardır. Gözlerinde ise soru sessizliği. O kadınların ruhları gücenik akşamdan oluşmuş yoğun menekşelerdir. Bu benzetmeyle, kadın yine akşamla özdeşleştirilmiş oluyor. Kadınlar durgundur ve onlar hep susar. Sustukça bir kat daha anlamlaşırlar. Şaire göre, susmak da bir iletişim aracıdır. Konuşarak değil, ancak susarak anlam ikliminde gezmek, hüznü kavramak mümkündür.

O beldedeki her şey hüznü ve hastalıklıdır. Çelimsiz kadınlar, şair, dalgın akşam ve deniz. Hepsinin ortak yönü, hüznü ve dilsizliktir.

Eğer o belde diye bir yer dünya üzerinde varsa, mutlaka onun çevresinde uzak bir ırmak vardır. Bu ırmak o denli uzaktır ki ona ulaşmak, onu görmek, onu aşmak olası değildir. Burası hayalimizle ulaşabileceğimiz bir sığınaktır ancak. Şair ve kadın bu ideal hayal ülkesine gidip mutlu olsalar da aslında onlar, somut bir dünyaya sonsuza kadar mahkûmdurlar.

"O Belde" şiiri, serbest müstезat biçimiyle yazılmıştır. Bilindiği gibi, bu nazım biçimi klâsik şiirimizde bulunan müstезat nazım biçiminin bozulmasıyla elde edilmiş bir nazım biçimidir. İlk olarak, Tevfik Fikret ve Ahmet Haşim bu nazım biçimiyle şiirler yazmış olan şairlerimizdir. Serbest müstезatın özelliği, aruz ölçüsüyle düzenlenmesine rağmen çok çeşitli dize yapılarına sahip olmasıdır.

"O Belde" şiirinde otuz üç kez "s", yirmi iki kez "z", dokuz kez "ş" sesinin kullanıldığı görülmektedir. Sürekli sessiz özelliğine sahip olan bu ünsüzler, şiirdeki susmaya verilen önemi anlatmaktadır. Bu alliterasyonlar hem müzikal bir uyumu meydana getirirken, hem de bir susma durumunu ifade etmektedir.

Elli bir kez yinelenen "m", seksen altı defa tekrarlanan "n" sesleri de s,ş,z sesleriyle oluşturulan bu suskunluk senfonisini destekleyen müzikal öğelerdir. Şiirin alt yapısından, ütopyayı devamlı kılan, ritmik öğeler olarak değerlendirilebiliriz bu sesleri.

Bunlara ek olarak, elli yedi kez yinelenen, "l", yirmi dört defa tekrarlanan "h", yirmi kez yinelenen "k" şiirde kullanılan diğer alliterasyonlar olarak karşımıza çıkıyor.

Otuz üç kez yinelenen "ü" aasonansı, şiirde bir üzüntü ve hüznü tablosunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Çünkü bu aasonans hem "üzüntü" kelimesini çağrıştırmakta, hem de ağlama sesini andırmaktadır.

Yüz elli dokuz defa tekrar edilen "e" asonansı, şairin "O Belde" ütopyasını bilinçli olarak kurduğunun bir göstergesidir. "O Belde"nin dünya üzerinde bulunması olanaksızdır. Böyle olmakla birlikte, şair kendi kendini avutmak için, sahte bir cennet oluşturmuştur. "e" asonansı bu avunma psikolojisini yansıtmaktadır.

Yüz otuz üç kez yinelenen "a" sesi ise somut dünyayı; yani şair, kadın o belde, akşam ve deniz dışında kalan kavramları ve hüzünden anlamayan insanı temsil etmektedir. Çünkü "a" asonansı diğer asonanslara oranla kalın ve kadırdır.

Tekrar edilen şu kelimeler de dikkatimiz çekmektedir: Deniz (7), ince (3), göz (3), hüznün (6), sen (5), ben (5), mavi (5), kadın (2), akşam (4), uzak (2), gölge (2), belde (4), yer (3)... Yinelenen bu kelimelerin, şiirin bütünü göz önüne alındığında önemli kavramlar olduğu söylenebilir. "Sen (kadın) ve ben akşamla birlikte uzak ve mavi gölgeli beldede, denizin yanında hüznünle yaşamalıyız." mesajı bu anahtar kelimelerle verilmiş sanki...

Ahmet Haşim, "O Belde" şiirinde, özgün ütopyasını anlatmaktadır. Bu ütopya tasviri Türk şiiri için hem içerdiği değerler bakımından, hem de sunuluş bakımından zamanına göre yenidir. Şiire içinde bulundurduğu kavramlar açısından baktığımızda Haşim'in genel karakter özelliğini yansıttığını görürüz. "Hüznün, akşam, kadın" kavramları Haşim'in çoğu şiirinde karşımıza çıkan ortak kavramlardır